

1 JUNI 1927.

AFLEVERING 2.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en Dr. JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE:

J. HEIMANS, AMSTERDAM.

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE:

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE:

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

PRIJS PER HALFJAAR f 3.25.

DE OMSTREKEN VAN ENSCHEDE.

II. 'T AAMSVEEN.

Waar'n bôam bewt onder'n voet,
En 'n adder zik waarmt in de zun.
Mej. ELDERINK.

HET tweede bezoek geldt 't Aamsveen, een moerassig terrein op de grens Holland-Duitschland. Te voet is het in een uurtje te bereiken, en met de fiets langs een mooien, verharden weg natuurlijk in korteren tijd.

Eenige jaren geleden hadden we 't genoeg, de geleiders te zijn van een paar kennissen, die 't Aamsveen vaak hadden hooren noemen, hooren roemen zelfs, maar 't slechts vanuit de verte kenden. De „verboden strook” had 't betreden van dit grensgebied steeds min of meer riskant gemaakt, maar behoorde nu tot 't verleden. Nu was 't dus weer mogelijk, het veen in elke gewenschte richting te doorkruisen, ja, zelfs eens eventjes een paar passen op Duitsch gebied te doen, als de omstandigheden 't gewenscht maakten.

Toen we op de fiets stapten, was alles in een dichten nevel gehuld, en slechts het vertrouwen op den barometer gaf ons den moed, ons plan door te zetten. En spijt hebben we daarvan gelukkig niet gehad.

Geheimzinnig stil was op dezen lentemorgen de stad, anders zoo vol geluid; ook de vogels schenen het zingen verleerd. In de tuinen liet zich geen bastaard-nachtegal, geen zwartgrauwtje hooren, niets, niets! Op den Esch stegen nu geen veldleeuweriken op uit het nog lage koren, dat stellig ook eens het nestje van

Brug over de Glanerbeek bij de toegang tot het Aamsveen.
Foto H. J. HOGESLAG.

den boschrietzanger zou verbergen, misschien wel de woonplaats kon worden van den zoo zeldzamen kwartel. Wat verder, aan den rand van den esch, liet de boomleeuwerik zijn zoete tonen niet hooren, en we hadden nog zoo gehoopt onze vrienden te kunnen wijzen op zijn zang en zweefvlucht, zoo afwijkend van die van zijn familielid.

Op 't Kromhof, dat vogeloord, geen geluid van tjiftjaf, fitis, klever of specht; ook hier zweeg alles!

De nevel bleef nog altijd alles omhullen. Als de zon 't niet van den nevel won, was de tocht vergeefs, en 't eenige wat overbleef, zou dan zijn bij de Glanerbeek terug te keeren, want verder gaan zou onaangename gevolgen kunnen hebben. Toen we de bewuste beek, hier een breede sloot, bereikten, begon de mist een weinig op te trekken, zoodat besloten werd, althans nog een poosje geduldig te

wachten. En ons geduld werd beloond! De mist werd steeds dunner, eindelijk krinkelden de laatste nevelkransen omhoog en weldra lag het wijde veld voor ons in al zijn glorie, een openbaring voor de nieuwelingen op dit terrein.

Met eenige moeite werden de fietsen over een ingestorte brug gezeuld, en nu waren we dan toch heusch op 't Aamsveen, dat vlak bij de beek uit zand bestaat, waarin de turfwagens hun diepe sporen hadden gesneden, welke ons de veiligste wegen het veen in aanwezen.

Plotseling scheen nu alles ontwaakt onder de koesterende stralen van de lentezon. Tal van weidepiepers stegen omhoog, om zacht zingend in sierlijke glijvlucht neer te strijken in de bruine heide, en even plotseling weer te verschijnen en

als 't ware krijgertje spelend en elkaar zacht toeroepend, weg te vliegen en een eindje verder weer neer te vallen.

Langzamerhand naderden we 't echte veen; de wagensporen, half gevuld met bruinig water, vertelden dat duidelijk genoeg. Bij een echt veenmoeras, een wildernis van berken, het eerste doel van onzen tocht, hielden we halt. Onze fietsen vonden plaats tegen een verschrompeld berkje, en in onze bewegingen vrij, waren we in staat dit terreintje eens goed te verkennen. Nu hadden we alleen aandacht voor de vogels, maar over een tijdje zou ook de plantenwereld onze belangstelling hebben. We wisten, dat *Utricularia* en de prachtige waterklaver hier druk bloeiden, en hoopten ook nog eens lobelia te vinden.

Plotseling bewoog zich in het dichte struikgewas een vogeltje. Als dat nu eens

Het lage gedeelte van het Aamsveen. Foto H. J. HOGESLAG.

een blauwborst was, een van de juweeltjes van 't veen! Eenige zachte, scherpe en hoge klikjes met de tong zouden ons wel zekerheid kunnen verschaffen, of onze veronderstelling juist was geweest. Maar nog liet zich geen vogelgeluid hooren! Nog maar eens geprobeerd, misschien dat het vogeltje toch nog een blauwborst was. En daar klonk het zoo heerlijke geluid van den fraaien zanger al. Zeker was zijn jaloezie gewekt, want door nog eenige klikjes werd hij zoodanig aangevuurd, dat hij zich in een schitterende baltsvlucht verhief, om neer te dalen op den top van een hoog berkje. Zijn borstje glinsterend in de zon, zijn rug zoo eigenaardig gewelfd, het staartje schuin omhoog, bleef hij daar maar zitten fantaseeren op allerlei motieven, steeds weer opnieuw aangevuurd op de zoo juist

geschetste wijze. Slechts nu en dan brak hij zijn liedje af voor een nieuwe baltsvlucht. Een onvergetelijk tooneeltje voor iederen natuurvriend!

Opeens werd onze aandacht afgeleid door het melancholische geroep van een wulp, die opgeschrikt door eenige eierenzoekers, zijn heil zocht in de vlucht, en niet ver van ons neerviel in de heide. Bedaard voortstappend, maar toch nu en dan eventjes scherp rondspiedend, zocht hij hier zijn voedsel tusschen de dichtgegroeide, uitgeveende plassen, waar ook de watersnippen hun geliefkoosde schuilplaatsen hebben.

Lang konden we onze aandacht niet aan hem wijden, want een rietgors dook

In het hogere gedeelte van het veen. Foto H. J. HOGESLAG.

weg in een verdorde pol gras in 't moerasje. Hoe sierlijk zijn de mannetjes; alleen is 't jammer, dat hun zang zooveel te wenschen overlaat.

Tuk-tuk-tuk! 't Geroep van watersnippen. Nu opgepast! Op 't meest onverwachte oogenblik kwamen er een paar van deze vogels op de wieken. Hoog verhieven ze zich in de heldere lentelucht, al maar kringen beschrijvend. En steeds klonk hun merkwaardig geblaas tijdens de glijvluchten. Met een prismakijker viel het den nieuwelingen niet moeilijk nu en dan eens een bijzonder laag vliegende vogel te volgen en bestudeeren, en zich te overtuigen van de groote rol, die de staart bij het blaten vervult.

Maar Moeder Natuur had voor hen nog meer verrassingen weggelegd. De weg, nu niets dan kruimelig veen, als een veerende dansvloer bewegend onder onze voeten, leidde naar dat gedeelte van 't terrein, waar 't turfgraven 's zomers nog

in vollen gang is. Daar hoopten we, tusschen de rotsbes, een vroegen adder te vinden, die zich op dit plekje zoo heerlijk zou kunnen koesteren in 't lente-zonnetje. Maar al werd deze hoop ook niet verwezenlijkt, een paar groote klauwieren, ook hier zeldzaam, vergoedden alles. Hoe goed deze waakzame vogels ook vanaf de toppen van een paar eenzame berkjes uitkijk hielden, ze werden toch de onbloedige slachtoffers van onze prismakijzers. Gezeten op een hoopje turf, de zon op den rug, ons niet bewegend, hadden we daar een ideale observatiepost.

Een buitenkansje mocht deze ontmoeting heusch wel heeten, waar 't ons gedurende de vele middagen, welke wij nadien het veen in elke richting doorkruisten, slechts éénmaal gelukte, de vogels weer in 't vizier te krijgen, en toen in gezelschap van hun 4 vlugge jongen. Een bewijs, dat ze hier toch gebroed hadden.

Vanaf de primitieve zitplaats hadden we 't genoeg onze gasten ook op den gewonen tapuit te kunnen wijzen, die onder 't vliegen toonde, dat hij den naam „vogel met den lokstaart” met eere verdient. Jammer maar, dat het gezang van dezen fraaien zomergast zoo weinig te beduiden heeft.

Te nat bleek het veen om het dwars over te steken, derhalve bleef er niets anders over dan op onze schreden terug te keeren, want ons einddoel was de gagel- en elzenwoestenij, het geliefkoosde verblijf van den blauwborst en van den sprinkhaanrietzanger, welke laatste echter nog niet teruggekeerd was.

Aan de overzijde der beek, bij de amelanchier, zou halt gehouden worden, omdat bij 'enkelen de maag haar rechten deed gelden. Een flinke uitholling in den zandigen bodem leverde een zeer geschikt rustplaatsje, in de zon en uit den wind, waar tjiptjaf- en fitiszing, alsmede het kanarie-geluid van den boompieper onze ooren streelden.

Met nieuwen moed togen we een kwartiertje later weer op weg. Na een poosje moeizaam duwen van de fietsen door het mulle zand bereikten we den door diepe wagensporen aangeduiden weg, die ons zou brengen bij de geurende gagel.

In een eikje zat een geelgors zich nog druk te oefenen; slechts ten deele herinnerde hij zich zijn liedje, en onvermoeid begon hij opnieuw, blijkbaar in de vaste overtuiging, dat oefening de kunst baart.

Een fitis stak hem echter in die kunst verreweg de loef af; onafgebroken klonk 't in klaagtoon eindigende lied uit een elzenboschje, waar dichtbij een troep

Turfgraverij in het Aamsveen.

Foto H. J. HOGESLAG.

gewone tapuiten rondscharrelden. Hoe prachtig kwam hun grijze kleur uit tegen het zwart van de afgebrande heide.

Weer staken we 't beekje over en al heel gauw liepen we tusschen de nog vlamrende gagel. Hier zochten we op een walletje een droog plekje en gaven ooren, oog en neus den kost. 't Windje woei ons de aromatische geuren van van den gagel toe, de zon stoorde ons al eenigszins, en de vogels lieten ons genieten van hun zang.

Uit de verte klonk het lachen van een groenen specht; een kievit vloog zoemend en buitend over; de gors zong nog steeds zijn eentonig liedje, de fitis wist ook van geen ophouden; en daartusschen mengde zich een enkele keer een bastaard-nachtegaal, terwijl één blauwborst zoo'n hartstochtelijk, onvermoeid zanger bleek, dat zelfs de nadering van een van het gezelschap tot op eenige meters hem niet tot zwijgen bracht.

Maar één van zijn soortgenooten deed als wij: hij genoot in ledigheid. Niet

Het Aamsveen. Een zee van wollegras. Foto H. J. HOGESLAG.

geprikeld door het uitdagende in den zang van zijn bloedverwant, bleef hij zich zitten zonnen op den top van een berkje.

Een geurige bos gagel versierde nog eenige dagen onze tafel als herinnering aan dezen heerlijken morgen.

Tallooze bezoeken zijn dat jaar en ook de volgende jaren op dezen tocht gevolgd, en steeds weer toonde 't Veen, dat 't oneindig rijk is aan stemmingen, die elkeen een openbaring waren van nieuwe schoonheid.

Hoe overweldigend was de indruk, dien op een zonnigen namiddag in het laatst van Mei 't Veen op ons maakte, een zacht golvende zee van sneeuwig wollegras, waarboven hoog zich de hemel welfde.

Als silhouetten stonden wagen en paard van een boer, die turf laadde, tegen de blauwe lucht.

In de populieren bij de beek riep een koekoek; een boompieper viel in vol plané luid zingend neer op den top van een eikje. Weidepiepers vlogen af en aan, angstig roepend, als we blijkbaar te dicht hun nesten in de bruine heide naderden. Op den top van een der berkjes zat een blauwborst met voer in den bek. Zenuwachtig rondspiedend wachtte hij een gunstig oogenblik af om neer te duiken en voortsluipend door het dorre gras tusschen de struiken zijn nest te bereiken. Gestoord hebben we hem verder niet in zijn drukke bezigheden, waarin hij door zijn minder kleurrijg wijfje trouw werd bijgestaan.

Zeker in zijn rust gestoord door ons zachte gepraat, schoot een snip op in onze nabijheid. en liet ons al gauw genieten van zijn merkwaardig gemekker.

Steunend en krakend reed een volgetaste turfswagen het veen af en verwijderde zich langzaam in de richting van een der naburige boerderijen. Met zoemenden vleugelslag zochten een paar blauwzwarte korhoenders, opgeschrikt, hun heil in de vlucht, om een eind verder in de hooge heide neer te vallen.

Eindelijk verdween de wagen uit het gezicht en nu waren we de eenige menschelijke wezens op het uitgestrekte veld.

Alles ademde rust. Slechts een enkele maal liet een fitis een brokstukje van zijn liedje hooren, of klonk de verre roep van een koekoek. Geluidloos kwam een groote velduil aanvliegen, zweefde eenige oogenblikken in onze nabijheid rond, verwijderde zich om spoedig weer terug te keeren.

Als krijgsgeschreeuw klonk plotseling het angstige geroep van een wulp hem tegen, die pijlsnel naderde. En nu begon de strijd! Een felle stoot van den wulp, een handige zwenking van den uil, weer een uitval, weer een zwenking, en toen achtte de roover het geraden even geluidloos te verdwijnen als hij gekomen was, uitgeleide gedaan door den langsnavel. 't Zenuwachtig-klagend geroep van dezen laatste vervulde nog eenigen tijd de lucht, en daarna was alles weer vredig.

Langzamerhand legde de schemering zich over het veld, en slechts het zachte

De beek, ergens in Lonneker.

Foto H. J. HOESLAG.

rateltje van den sprinkhaanrietzanger, dien we op dit gedeelte van het terrein nog niet eerder hadden gehoord, hield onze aandacht nog eenige minuten vast.

De fiets werd gepakt, en huiswaarts ging 't. Maar toch niet, dan nadat op de grens van het veen een alleraardigst padje, *Bufo calamita* genaamd, dat als een muisje tegen de heidestruiken opklauterde, ons even tot afstappen had gedwongen.

Tot slot volge een lijst van vogels, die we op of in de onmiddellijke omgeving van het Veen waarnemen. De cursiefgedrukte zijn *geen* broedvogels.

Nachtegaal, blauwborst, roodborst, gekraagde roodstaart, zwarte roodstaart, paapje, roodborsttapuit, gewone tapuit, merel, zanglijster, groote lijster, *kramsvogel*, *koperwiek*, *tijftjaf*, *fitis*, *spotvogel*, *sprinkhaanrietzanger*, *zwartkopgrasmusch*, *tuinfluiter*, *grasmusch*, *braamsluiper*, *bastaardnachtegaal*, *winterkoninkje*, *koolmees*, *pimpelmees*, *zwartkopmees*, *staartmees*, *witte kwikstaart*, *gele kwikstaart*, *boompieper*, *weidepieper*, *boomleeuwerik*, *veldleeuwerik*, *geelgors*, *rietgors*, *sijsje*, *kneu*, *groenvink*, *vink*, *huismusch*, *spreeuw*, *wielewaal*, *meerkol*, *zwarte kraai*, *ekster*, *roek*, *bonte kraai*, *grauwe klauwier*, *groote klauwier*, *huiswaluw*, *boerenwaluw*, *groene specht*, *koekoek*, *velduil*, *torenvalk*, *buizerd*, *korhoen*, *patrijs*, *houtduif*, *reiger*, *kraanvogel*, *watersnip*, *bokje*, *wulp*, *tureluur*, *kievit* en *wilde eend*.

III. ERGENS IN LONNEKER.

Hoe levendig staat me nog een excursie in 't jaar 1913 voor den geest, waarop ik 't geluk had kennis te maken met *Trientalis europaea* en rapunzel, beide sedert in de onmiddellijke nabijheid van Enschede ook gevonden. 'k Wist te goed, hoe zeldzaam beide planten zijn, om te durven verwachten of zelfs maar hopen, ze ooit te mogen rekenen tot de flora van de directe omgeving van onze stad. Toch zouden we door de vriendelijke tusschenkomst van een natuurliefhebber een terreintje leeren kennen, zoo rijk aan primula's en anemonen, als men maar zelden zal aantreffen. Een natuurmonument van den eersten rang! Uit Gowan's Nature books herinner ik me een foto van een primula-veld, met 't onderschrift: „A profusion of primroses”, als ik het wel heb. Maar dit voor mij nieuwe terreintje deed in geen enkel opzicht onder voor het Engelsche. Ja, overtrof dit zelfs, want bij nadere bestudeering vonden we een groote menigte planten, toen nog niet bloeiend, die me totaal onbekend voorkwamen. De bladen vertoonden merkwaardige vlekken, die wel direct de aandacht moesten trekken.

't Spreekt, dat dit plekje met zijn bijzonderen plantengroei niet uit 't oog verloren werd! En toen 't eenige weken later weer eens bezocht werd, werden we op 't aangenaamst getroffen bij het gezicht van een groot aantal exemplaren van de rapunzel (nog wel de variëteit *rapunculus*, diep paars van kleur), en een overvloed van lelietjes-van-dalen. Hoe hebben we genoten van deze planten, vooral van de rapunzel, een der „nobeke kruiden” waarmee wijlen de Heer Heimans ons in „In het bosch” laat kennis maken, een plant, wier biologie zoo uitermate interessant is.

En zij, die ook deze planten konden bewonderen, en tevens genoten van het mooie bosch, waren het met ons eens, dat zoo'n terrein eenvoudig niet verdwijnen mag. Zoo dik zitten we niet in het natuurschoon (als we de eentonige dennebosschen er niet in de eerste plaats onder rekenen), dat maar roekeloos zou mogen worden omgesprongen met zulke natuurschatten, was ieders overtuiging. Een stille hoop werd dan ook gewekt. Misschien dat de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten zich over het bosch ontfermde, en al is dit alles tot heden nog een visioen, we blijven hopen en gelooven!

De lezers zullen nu al eenigszins begripen, waarom in zulke vage termen

De rand van de beek. Primula's en anemonen.

Foto. H. J. HOGESLAG.

geschreven wordt, maar waarom gesproken wordt van „roekeloos omspringen met natuurschatten” blijk uit hetgeen volgt.

Bij onze vele bezoeken aan bovengenoemd bosch bleek ons, dat eenige zogenaaemde natuurvrienden zoo ver gingen in hun liefde, dat ze al heel mooi op weg waren de zoo zeldzame planten uit te roeien.

Eens ontmoetten we er iemand, die ter versiering van zijn tuin 't noodig vond eenige honderden primula's uit te steken. En op onze vraag, wat hij nu deed, als die planten nu eens niet wilden groeien in zijn tuin, wat toch heel goed 't geval kon zijn, was 't antwoord: „Dan halen we 't volgende jaar nieuwe!”

Bossen primula's, rapunzels en lelietjes-van-dalen vonden hun weg naar de stad. Indien 't dan ook zoo was doorgestaan, had het niet kunnen uitblijven, of dit stuk natuurschoon had, evenals de Haverkamp, voor den waren natuurvriend een

deel van zijn aantrekkelijkheid er bij ingeboet. Gelukkig zijn er maatregelen genomen, die ons alle reden geven om te verwachten, dat aan dit vandalisme, want een ander woord is er niet voor, een eind is gemaakt. Maar toch moest er absolute zekerheid bestaan, dat dit bosch en zijn natuurschoon ongerept aan het nageslacht konden worden overgedragen.

Weinig vermoeden we onder 't rijden langs een eentonig dennebosch, dat een van de vele mulle zijwegen voert naar dit bosch. Buiten 't dennebosch versmalt de weg zich tot een breed pad, aan de eene zijde begrensd door eenige hooggelegen roggevelden, aan de andere zijde door een drassige weide. Reeds de rand van deze weide is een belofte voor het overige deel. Hoe welig groeien hier de primula's en anemonen. Een eindje verder, onder de hoge eiken, waar de fietsen een plaatsje vinden, is de groeiplaats der rapunzels, en daar rechts van bij het vochtige dalletje ligt 't terrein der primula's. Eens stonden ze hier mannetje aan mannetje, maar hun aantal is helaas verminderd. Hier viel 't plukken wat gemakkelijker dan aan den overkant, want in een nat voorjaar veranderde 't dal al gauw in een breede sloot. Aan den hoogen kant groeien dan ook de krachtigste primula-planten en de zoo begeerde lelietjes-van-dalen nog overvloedig. De anemonen en aprilletjes, zooals de sleutelbloemen hier genoemd worden, hebben daar elk beschikbaar plekje tusschen 't struikgewas in beslag genomen.

Dat het daar een dorado voor de vogels is, behoeft nauwelijks gezegd. Van heel aardige tooneeltjes hebben we hier al genoten; o.a. hebben we eens de gelegenheid gehad een langen tijd het werken te volgen van een staartmees, die zijn nestje bouwde achter een dikken klimopstengel tegen een berk. Het nestje zelf geleek zoo sprekend op de berkenbast, dat slechts het gedrag van 't langstaartje onzen argwaan wekte. Dien zelfden middag wees ons een boer, met wien we over vogels praatten, het prachtig verborgen nest van een nachtegaal met 4 eieren.

Links van de groeiplaats van de rapunzel langs de beek onder een breede strook eiken groeien de primula's en anemonen ook welig, maar een eindje verder, ook onder de eiken, staan de laatste zoo dicht, dat in 't voorjaar de grond wel met een dun laagje sneeuw bedekt schijnt.

Wie dit plekje eenmaal kent, op hem hebben 't natuurschoon, de flora en fauna, de door niets gestoorde rust van het geheele landschap stellig zoo'n bekoring, dat zijn eerste bezoek door vele zal worden gevolgd.

H. J. HOGESLAG.

P.S. Dezer dagen werd ons door een planten-liefhebber daar ook gewezen *de Scheedegeelster* (*Gagea Spathacea*), in de Flora van Heimans en Thijssse voorzien van z.z.z.!